

FUND & FORSKNING

En balsameret kæmpekat

Tutankhamons amme/barnepige Mayas grav i Bubasteion-nekropolen i Sak-kara, der blev fundet i 1996, gav i 2001 en overraskelse. Graven er i tidens løb blevet brugt til adskillige andre begravelser – heriblandt adskillige katte. En af disse katte viste sig imidlertid at være det komplet bevarede skelet af en kæmpepestor hanløve (*Panthera leo*), en af de største løver man nogensinde er stødt på og den første balsamerede løve fundet i Ægypten overhovedet. Selvom man kun fandt skelettet, viser stofrester på knoglerne, at den må have været balsameret. Undersøgelser af kranium og tænder tyder på, at denne kat ikke er blevet opdrættet, dræbt og balsameret som ungdyr til offergave, men at den har levet sit fulde liv og er død af alderdom i fangenskab. Løven er sandsynligvis lagt i graven i et af de sidste århundreder fvt. Fundet af løven i Bubastis-nekropolen viser, at løver som et aspekt af Bastet (græsk: Bubastis) – der ellers er den søde kat, mens den grumme kat, løven, er Sakhmet, se *Papyrus* 06/2 s. 47 – stadig har en stor stilling i den hellenistiske periode i Ægypten, (Bastet og Sakhmet er populært sagt aspekter af hinanden). Denne løve, der er en han, henviser dog snarere til Sakhmets søn, Mahes. Mahes blev æret i byen Leontopolis, Løvernes By.

www.forskning.no/Artikler/2004/januar/1074261536.46, der referer til C. Callou, A. Samzun, A. Zivie, 'Archaeology: A Lion found in the Egyptian tomb of Maïa', *Nature* 427, nr. 6971, 2004, s. 211-212. Herfra er der også et link til et meget kort abstract af denne artikel.

Arkæobotanik i Hierakonpolis

I Hierakonpolis (område HK 43, grav 387) har man fundet en krukke, der udover at indeholde et brød også rummede en del aske, formentlig fra gravmåltidet, iblandet rester af frugter af brystbærtræet (jujube, *Zizyphus spina Christi*), melonkerner og emmerhvede – men ikke mindst også durumhvede. Dette fund, der er det ældst påviselige af durumhvede i oldtidens Ægypten, viser, at man allerede i prædynastisk tid havde muligheden for at dyrke begge sorter hvede. Durumhvede er let at tærske i forhold til emmer, der behøver temmelig megen håndtering for at skille kerner fra avner. Man foretrak imidlertid emmer, som de mangfoldige fund lige fra prædynastisk og op i græskromersk tid viser, trods det at durum altså kræver væsentligt mindre arbejde. Grunden til, at man valgte den mere arbejdskrævende emmer frem for den lettere forarbejdelige durum, var formentlig, at emmers genstridige avner gjorde den modstandsdygtig mod skimmel, insekter og andet utøj i siloerne; og da korn var den tids hårde valuta, var det vigtigt at den var langtidsholdbar.

A. Fahmy, og M. Fadl, *Nekhen News* 18, 2006, s. 23.

Intakt grav fundet i Deir el-Bersha

I 2002 påbegyndte professor Harco Willems fra Katholieke Universiteit i Leuven, Belgien, nye udgravninger og undersøgelser af Deir el-Bersha i Mellemægypten. Formålet var at undersøge området i sin helhed, såvel det udtørrede flodleje Wadi Nakla med klippegrave og stenbrud i klipperne på begge sider som det flade område nedenfor. Tidligere havde man mest koncentreret sig om nomarkgravene fra Mellemste Rige på nordsiden af Wadi Nakla, og stedet er først og fremmest kendt for Djehutyhotpes grav med den berømte scene med transport af en kolossalstatue.

Harco Willems har tidligere undervist i en kortere periode i København, og flere studerende fra Carsten Niebuhr

afd. har deltaget i udgravningerne af el-Bersha. Under DÆS-rejsen i foråret besøgte vi el-Bersha og var så heldige, at de netop havde fundet en intakt grav tilhørende en mand ved navn Henu fra slutningen af 1. Mellemtid (ca. 2050 f. Kr.). Marleen De Meyer fra Leuven har siden 2005 undersøgt sydsiden af Wadi Nakla med grave fra slutningen Gamle Rige, og der arbejdede Bente Markussen fra Carsten Niebuhr afd. sidste år i Ukys grav. I marts måned i år ønskede Marleen at undersøge de to gravskakter i det inderste af to kamre i Ukys grav. Fyldet i en af dem viste sig at bestå af nærmest sterile kalkstensflager, hvilket aldrig er tilfældet i udplyndrede grave, og spændingen steg, da belgierne ikke tidligere havde fundet urørte grave i el-Bersha. Allerede på udgravningernes anden dag ca. 2,5 m nede viste der sig et hul i nordsiden af skakten, hvorigennem de kunne se ind til gravkammeret. Det er ikke svært at forestille sig glæden ved synet af en trækiste med typiske træmodeller af værksteder, gravejeren selv, og en båd ovenpå og ved siden af kisten. Som Marleen udtrykker det, kunne end ikke 4000 års støv skjule de friske farver og modellernes fine kvalitet. Kisten har et tekstbånd på låget og de to langsider, hvor guderne Anubis og Osiris anråbes, og gravejerens navn Henu afsløres. Henus træsandaler til brug i efterlivet stod på kistelåget sammen med en model af tre kvinder, der maler korn, og en mere usædvanlig model, som viser fremstillingen af lersten. Sidstnævnte kendes kun fra to eksempler, hvoraf den ene stammer fra en tidligere udgravning i el-Bersha. Ved siden af kisten stod træfiguren af Henu, som er større end figurerne i modellerne. Den viser ham med et fornemt langt hvidt stivet lændeklæde, som han holder i med højre hånd. Foran stod en model, hvor kvinder brygger øl og laver brød og bag ham fandtes en bådmodel med lotusformet for- og bagstavn og fem roere på hver side. I kisten lå Henus intakte mumie indviklet i linned, og under hans hoved var der en nakkestøtte af træ med hans navn på.

Fundet af Henus grav fra slutningen af 1. Mellemtid i en skakt i Ukys grav fra slutningen af Gamle Rige er med til at forklare en række indskrifter lavet af en mand ved navn Djehutinakht søn af Teti. Han var provinsguvernør i el-Bersha omtrent samtidig med Henu i slutningen af 1. Mellemtid og hævder at have restaureret flere af sine forfædres grave. Ingen spor af denne restaurering er dog fundet i de grave, hvor indskrifterne er. Det er derfor muligt, at han i virkeligheden mente, at kulten for den afdøde var blevet genoptaget i forbindelse med, at en ny grav var installeret i den gamle, på samme måde, som det var tilfældet med Uky og Henus grave. Det forlyder, at der vil komme en artikel om Henus grav i næste nummer af tidsskriftet *Egyptian Archaeology*, men indtil da kan man læse nærmere og se fine billeder på hjemmesiden: <http://www.arts.kuleuven.be/egyptology/Henu.htm> (Tine Bagh)

Tell el-Dab'a (Avaris)

Seneste sæson i Tell el-Dab'a, under ledelse af M. Bietak og med I. Forstner-Müller som *field director*, afslørede et nyt paladskompleks fra Hyksos-perioden. Bygningen har tydeligvis tilhørt herskere fra 15. dynasti, og således bliver stedets historie for første gang forbundet med resten af perioden. Bygningen er et stort kompleks med adskillige rum og gårdspladser til forskellige formål, og på nuværende tidspunkt er det ikke muligt at afgøre, hvorvidt det er bygget over flere faser; de yngste rester kan imidlertid dateres til 15. dyn. og synes at være blevet forladt i det tidsrum. Der var bygget med muddersten af varierende størrelse og med lag af sivmætter til at stabilisere murværket. Mindst ét tårn er indgået i byggeplanen.

Bygningerne i den nordøstlige del synes at have været af administrativ karakter med tilhørende magasiner. Lofterne i nogle af rummene har været flade, mens andre havde tøndehvælv. Desværre er der ikke fundet genstande, der kan verificere disse rums brug. En anden sektion af paladset havde været

brugt til produktion, hvilket rester af brød og ovne indikerer.

I en af paladsets gårde fandt man en grube fyldt med enorme mængder af komplette lerkar (mindst 600), potte-skår, dyreknogler og seglaftryk – alt sammen tilsyneladende rester af rituelle måltider. Dette er et usædvanligt fund i et beboelsesområde, siden alle andre fund af denne type er gjort i forbindelse med templer. Keramikken inkluderer alle de velkendte typer fra 2. Mellemtid samt en hel del nye typer, hvilket øger forskernes korpus af materiale fra denne periode. I øvrigt blev de tidligste nubiske skår også fundet i denne grube. Nile Currents, *Kmt* 17/4, 2006, s. 5-6. Se også <http://www.auaris.at/>

Bawit, Mellemægypten

Sidste år lavede T. Herbich et magnetometrisk kort over et stort område i Bawit, og nu har et Louvre-hold under D. Benazeth udgravet dette område. De har blandt andet fundet den hidtil største, kendte koptiske kirke i Ægypten. Yderligere survey og magnetometriske undersøgelser har vist, at hele byen dækkede 40 hektar. Mod syd lå bl.a. et stort "industriområde" med ovne, pla-

ceret så at røgen fra ovnene ikke drev ind over byen, men blev ført væk af nordenvinden.

Nile Currents, *Kmt* 17/4, 2006, s. 8.

Thutmose 3.s sydgård i Karnak

er nu atter åbnet for besøgende, efter at Centre franco-égyptien i længere tid har haft udgravnings- og restaureringsarbejder i gang. Det giver mulighed for at bedømme det fine, kvadratiske, åbne rum, der på syd- og vestsiden er flankeret af fire papyrusformede søjler. Indskrifterne og nogle af reliefferne skyldes til dels Sethy 2. På sydsiden, hvor der tidligere stod kapeller rejst af Amenhotpe 1., ligger nu fem sammenhængende kapeller, hvor Amenhotpe 1. figurerer posthumt. Det var under gulvet foran gårdens østvæg, at den fornemme dobbeltstatue af Thutmose 4. og hans mor, dronning Tiya, i sin tid blev fundet. Fra gården har man et glimrende overblik over Philip Arrhidæus' udsmykning af bådka-pelletts sydvæg, der tidligere var så vanskelig at komme til, og den fornemme, nyrestaurerede dørkarm af sort sten indrammer smukt Tutankhamons Amon-statue. (LM december 2006)

(Foto LM)

Elefantine

Blandt meget andet interessant har det tysk/schweiziske hold under D. Raue og C. von Pilgrim fundet to begravelser fra 1. dyn. i et naturligt hul i granitgrundfjeldet. Den ældste begravelse rummede en kvinde på omkring 24 år. Hun var begravet i en kiste af papyrusstængler, hvilende på en måtte. Hun lå på sin venstre side med hovedet mod syd og ansigtet mod vest. Hun bar halskæde og armbånd af benperler. Af gravgods havde hun et lerkar og en sminke-ske af træ.

Kort tid efter at hun var begravet, blev der foretaget endnu en begravelse. Den døde – en mand på omtrent samme alder som kvinden – var lagt direkte oven på kvindens kiste på en måtte magen til hendes; men han var orienteret anderledes. Han lå på sin højre side med hovedet mod nord og ansigtet mod øst. Kan det have noget med køn at gøre? Et lerkar magen til kvindens blev fundet hos ham; men det mere interessante var, at hans hoved hvilede på en dyngge byg. Denne dyngge byg havde tiltrukket adskillige gnavere og slanger, der efterfølgende døde *in situ*. [De har åbenbart ikke kunnet komme op af det naturlige klippehul. Kom så ikke og sig at gravplyndring er ufarlig].

Nile Currents, *Kmt* 17/4, 2006, s. 8.

Kunstauktion i DÆS

Den 26. april afholdt DÆS med Paul John Frandsen som inspireret auktionarius kunst- og bogauktion til

fordel for Dansk Ægyptologisk Forskningsfond. Lise Manniche havde doneret sine originalillustrationer til æventyret om *Prinsen der kendte sin skæbne*, og Sussi Bech havde stillet tegninger til rådighed, der oprindeligt blev anvendt som "baggrundstæppe" ved DÆS' jubilæumsrevy i 1998. Sammen med bøger doneret af andre DÆS-medlemmer indbragte auktionen – trods meget ringe fremmøde – over 7000 kr til Ægyptologisk forskning. (LM)

Flyttedag

I august 2006 var cairenerne vidne til en fantastisk og pompøs procession: En stor konge drog gennem byen. Den store statue af Ramesses 2. rejste fra sin plads på Ramses Square foran banegården til sin nuværende plads ved indgangen til Grand Egyptian Museum i Giza (GEM).

Denne statue er hugget og (delvis) udformet i Aswan for omkring 3000 år siden. Derefter er den blevet fragtet ned ad Nilen til Ptah-templet i Memphis (Mit Rahina). I 1950'erne – efter revolutionen – blev statuen igen flyttet: præsident Nasser besluttede, at statuen skulle være et symbol på hans regerings legitimitet. Kolossen blev derfor flyttet til Bab al-Hadid, der blev omdøbt til Ramses Square til ære for den gamle konge.

Der stod den så i 50 år, mens Cairo og trafikken voksede. Da trafikken, forureningen og metrolinjen under Ramesses efterhånden blev et problem,

måtte der gøres noget, og planen om at føre ham til det nye GEM fødtes. Før han blev flyttet, blev han undersøgt i alle ender og kanter og skal siden undergå en gennemgående restaurering.

En lun augustnat satte Ramesses 2. ud på sin sidste rejse, der varede fra kl. 1 til kl. 11. Langs hele ruten stod Cairos borgere for at hylde den gamle konge.

Nile Currents, *Kmt* 17/4, 2006, s. 6.
N. Heatherington, 'Moving a King', *Kmt* 17/4, 2006, s. 9.

DET SÆRE HJØRNE

Belly Boy the Cat – en nekrolog

I mange år har musebekæmpelsen i udgravningshuset Hierakonpolis/Nekhen været forestået af *Belly Boy*. Han er nu draget til de evige jagtmarker, og man leder efter en efterfølger. Han skulle ikke være svær at finde i nabola-get, og der er næppe tvivl om hvem han vil ligne...

Nekhen News 18, 2006, s. 30.

